

KORUPCIJA KAO NAČIN ŽIVOTA

Tanja STANKOVIĆ

Iako je u Srbiji u poslednjih godinu dana gotovo svaki treći građanin imao susret sa korupcijom, većina je zapravo ravnodušna prema ovoj pojavi. Veliki broj privatnih preduzetnika više od 20 odsto radnog vremena provodi ugovarajući “usluge korupcije” i “sprovodeći ugovoreno”

P

REMA STUDIJI SVETSKE BANKE PO STEPENU

političke korupcije SCG je na početku ove godine bila na 106. mestu na listi 133 zemlje što je lošija pozicija od one koju je imala dve godine ranije. Istraživanja javnog mnjenja su pokazala da građani krupnu korupciju (u politici, među liderima, u velikim kompanijama) svrstavaju na četvrto mesto po važnosti problema u društvu, odmah iza siromaštva, nezaposlenosti i opšteg kriminala.¹ Na pitanje ko vlada u Srbiji njihov najčešći odgovor je: kriminalci, lopovi, pljačkaši, ljudi bez morala. Tako misli skoro trećina anketiranih. Duplo više nego što ih misli da su to Vlada i političke partije. Sve češće se govori i o određenim centrima moći koji utiču kako na sudstvo tako i na Vladu, odnosno pojedine ministre, što doprinosi utisku o korumpiranosti u najvišim organima vlasti.

Možda zato što smatraju da je najveći uticaj korupcije u politici i biznisu, a najmanji u njihovom ličnom i porodičnom životu, u poređenju s ostalim građanima iz regiona građani Srbije su najmanje zabrinuti za „sitnu“, svakodnevnu korupciju, a natprosečno za tzv. krupnu korupciju.² Istraživači TNS

¹ Da Srbija ima ozbiljnih problema sa korupcijom potvrđuju i istraživanja međunarodnih nevladinih organizacija od kojih je jedno, sprovedeno u 144 zemlje sveta pokazalo da je Srbija u grupi od 60 država u kojima korupcija ima indeks ispod 3 na lestvici od 1 do 10 – pri čemu 1 označava najveći stepen korupcije a 10 stanje bez korupcije. Prema tom istraživanju zemlje koje imaju indeks do 3 spadaju u red onih u kojima se korupcija otela kontroli.

²Istraživanje sprovedeno 2002. godine u sedam zemalja zapadnog Balkana (Albanija, Rumunija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Bugarska i Srbija i Crna Gora) pokazalo je da u svim

Medium Gallup i *Gallup International*, koji su osim u Srbiji istu anketu paralelno sprovedli u još 64 zemlje sveta utvrdili su da u Srbiji građani ocenjuju da je korupcija najprisutnija u sistemu carina, političkim strankama i zdravstvu i da, što je posebno zanimljivo, većina njih u bliskoj budućnosti ne očekuje značajne promene – ni na bolje ni na gore.

“Korisni” prestupi

Dosta je paradoksa do kojih dolaze istraživači odnosa javnog mnjenja u Srbiji prema korupciji.³ Mada je pravilo da je prag osetljivosti na korupciju različit kod onih koji su imali ili nisu imali dodira sa njom jer neposredno iskustvo pojačava kritički odnos i zabrinutost građana za ovaj problem, slika Srbije je nešto drugačija. Dok je u svetu u poslednjih godinu dana svaki deseti građanin imao susret sa korupcijom, u Srbiji je to maltene svaki treći – pa ipak je prag tolerancije prema sitnoj korupciji jako visok. Neposredno iskustvo, međutim, nije jedini (a često ni osnovni) izvor odnosa građana Srbije prema korupciji. Procenat onih koji korupciju vide kao veoma veliki problem („sitnu“ u 41 odsto slučajeva i „krupnu“ u 60 odsto slučajeva) je mnogo veći nego procenat onih koji su imali iskustvo s njom. Stav o korupciji ima jake indirektno izvore (npr. negativnu medijsku sliku), kao i opšte socio-ekonomsko (ne)zadovoljstvo – usmereno na “odgovorne” političare i biznismene. Ipak, treba imati na umu da je 27 odsto građana izjavilo da su u poslednjih godinu dana dali mito u bilo kom obliku, odnosno da su aktivno učestvovali u (sitnoj) korupciji. S obzirom na stepen osude i zabrinutosti, može se pret-

---

tim zemljama korupcija zauzima visoko mesto kao velika društvena opasnost i da o tome postoji vrlo jasna svest građana. U Albaniji, Rumuniji i BiH nju je kao najveću društvenu opasnost naveo u proseku između 47 i 69 odsto ispitanika, dok je u Hrvatskoj to bio problem na drugom mestu, odmah iza nezaposlenosti, u Makedoniji na trećem, a u Bugarskoj na četvrtom mestu. To istraživanje je, pored ostalog, pokazalo i da svest o opasnosti od korupcije raste što su država i društvo više odmakli u tranziciji i obrnuto – što su institucije nestabilnije, to je i svest o opasnosti korupcije niža. Ilustracija za to je i činjenica da je do 2000. godine korupcija bila zane-marljiva pojava u Srbiji ne samo kad je u pitanju javno mnjenje, nego i kad je reč o stručnim, istraživačkim krugovima. Ta tema je, naime, postala zanimljiva tek sa promenom vlasti, pa su i prva istraživanja rađena posle oktobra 2000. godine pokazala da građani imaju percepciju veoma velike raširenosti korupcije, ali ne i stav prema njoj. Već 2002. godine, broj građana koji su korupciju videli kao problem smanjio se za devet odsto, pri čemu se kao način rešavanja svakodnevni životnih problema ona najčešće nije osuđivala ili se opravdava.

³ Sociolog Stjepan Gredelj, član Vladinog Saveta za borbu protiv korupcije, upozorio je na nedavno održanom okruglom stolu na temu “Pravosuđe i korupcija” da među građanima Srbije ne postoji jasno osećanje ili prepoznavanje korupcije, da se ona najčešće izjednačava sa zloupotrebom položaja i da stoga treba s rezervom gledati na rezultate pojedinih istraživanja javnog mnjenja.

postaviti, kažu analitičari, da je procenat onih koji su osetili da se na njih vrši pritisak za davanje mita (ali koji ipak nisu realizovali taj čin) i veći od 27 odsto. To je istovremeno i moguć indikator sklonosti građana da deo odgovornosti prebace sa sebe na druge jer je recimo samo 12 odsto anketiranih bilo spremno da prizna da su im lekari tražili mito. (Prema istraživanju Ministarstva zdravlja međutim, samo 0,5 odsto pacijenata žali se na podmićivanje.)

Na drugoj strani, u anketi Studentske unije, 98 odsto studenata je izjavilo da su čuli da postoji korupcija na njihovom fakultetu, 68 odsto zna da se ispitati mogu platiti, a 19 odsto priznaje da je to i uradilo. Više od polovine studenata ili 57 odsto priznaje međutim da ne bi prijavilo podmićivanje i ako bi znalo za njega, a trećina akademaca da je i sama spremna na podmićivanje. Dok 47 odsto studenata smatra da je varanje na ispitima prihvatljivo, 69 odsto kaže da bi varalo kada bi znalo da neće biti uhvaćeno, a 53 odsto i da se pritom ne bi osećalo loše.

Iako je korupcija danas manja nego pre 2000. godine, Srbija je očito i dalje veoma korumpirana zemlja, a uzrok tome najčešće se vidi u nefunkcionisanju institucija, nesprovođenju, nedovoljnom sprovođenju ili čak donošenju zakona koje je nemoguće sprovesti, kao i u tome što je Srbija izuzetno siromašna i što u njoj ne postoji tradicija vladavine prava.⁴ Ipak, sociolozi upozoravaju i da socijalni napredak neće, sam po sebi, iskoreniti korupciju. Istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu pokazuju da se dve petine ispitanika u Srbiji oseća gubitnicima u odnosu na ono što o sebi misle, a polovina zakinutim u odnosu na svoje zasluge, makako one bile shvaćene, i u odnosu na to koliko rade. Polovina građana misli da živi lošije nego ranije, četvrtina da živi lošije nego drugi. Pojedinaac u Srbiji sebe doživljava kao čoveka koji puno radi a malo zarađuje, on je čovek sa zaslugama za koje ne dobija ništa, gore prolazi od drugih i lošije živi nego što je živio, ali se u tome oseća ušuškano, jer smatra da ne zakida drugima. Država i «lopovi na njenom č

⁴ Primera radi, stručnjaci Svetske banke su u jednom istraživanju ocenili da je donošenje zakona koji ne mogu da budu sprovedeni «neadekvatan početak reformi i kontraproduktivna praksa koja umanjuje ukupno poverenje javnosti u vladavinu prava». Istovremeno, oni međutim ukazuju i na primere kada usvajanje zakona koji postavljaju nove zahteve pred postojeće institucije u pravosuđu mogu da pomognu procesu njihovog jačanja na srednji rok. Tako je, recimo, čvrst zakon o stečaju koji je u Mađarskoj donet devedesetih godina, izvršio snažan pritisak na tamošnje sudove, doveo do značajnog unapređenja njihovih kapaciteta i iznedrio impresivan kadar stečajnih upravnika. Suprotno tome, poljska odluka da se, pored ostalog i zbog lošeg stanja u pravosuđu, u procesu likvidacije preduzeća izbegavaju sudovi i umesto toga ide na specijalne vansudske procese je možda kratkoročno bila bolje rešenje, ali je učinila malo sa dugoročnog stanovišta jer pravosuđe ni do danas nije dovoljno ojačalo za stečajne procese. A iskustvo je pokazalo i da efikasnost sprovođenja zakona o stečaju, na primer, veoma pozitivno utiče kako na racionalno ponašanje kreditnog privatnog sektora, tako i na rast BDP i priliv direktnih stranih investicija.

lu» su po njemu najveći krivac što mu loše ide, a tek između 15 i 31 odsto građana smatra da su oni sami, a ne država odgovorni za svoju egzistenciju. U takvim stavovima se možda krije odgovor na pitanje zašto prosečan građanin Srbije u sitnoj korupciji ne vidi neko posebno zlo ili sa dosta skepse prihvata tezu da ona može biti, ako ne iskorenjena, jer to nije nigde u svetu, ono bar smanjena.

Sudovi na listi najkorumpiranih institucija

Kada govore o korupciji političari njena tri glavna izvora vide u niskom dohotku i osiromašenju velikog broja ljudi u zemlji, nedostatak transparentnosti u procesu donošenja javnih odluka, kao i neefikasnosti pravosudnog sistema u borbi protiv korupcije, pri čemu je neefikasnost sudstva označena kao glavni kamen spoticanja u borbi protiv korupcije.⁵ Ali, tako govore samo dok su u opoziciji.

Sa dugogodišnjim iskustvom sudije Vrhovnog suda Srbije, Zoran Ivošević ne poriče da postoji čitav niz poznatih mehanizama korupcije u srpskom sudstvu, a klijentelizam navodi kao najčešći oblik. Još 2001. godine je govorio da za donošenje odgovarajućih presuda, sudije primaju sve, počev od gotovine do unapređenja u neki od vrhovnih sudova.» Sudstvo se mora suočiti sa krizom integriteta u kojoj se nalazi i pronaći izlaz iz nje» rekao je tada navodeći da je prilika za to, osim u novom paketu zakona o sudstvu, i u lustraciji sudija. Nažalost, pokazalo se da je i pored usvajanja nekoliko paketa novih zakona sudstvo i dalje na listi najkorumpiranih institucija u Srbiji a kredibilitet sudi-

⁵ Kada je reč o korupciji u pravosuđu, istraživanja pokazuju da se ona uglavnom svodi na ekonomsku sferu pa samim tim najviše i na trgovinske sudove. Iako mnogi od njih, kao Viši trgovinski sud, na primer, rade u zgradama koje su deo stečajne mase nekih firmi nad kojima sprovede stečajni postupak, a što zapravo ilustruje i jedan od načina na koji država korumpira sudstvo. Uz to, iako se upravo trgovinski sudovi najčešće ocenjuju kao "leglo kriminala", jedno od novijih istraživanja sprovedeno u 16 gradova Srbije pokazalo je da 77 odsto građana koji su se direktno obratili tim sudovima, bez obzira da li su dobili ili izgubili spor, ističe da su zaposleni i sudije bili efikasni i objektivni. Ipak, pošto o korupciji u trgovinskim sudovima i van njih još nema dovoljno respektabilnih i pouzdanih istraživanja koja nisu zasnovana samo na percepcijama nego i na egzaktnim pokazateljima, najčešći odgovor i dalje glasi «mi znamo da su oni korumpirani», dok je vrlo malo (samo dva odsto) ispitanika čiji je odgovor »nisam siguran«, a još manje onih koji prepoznaju razliku između nestručnog rada, pogrešnih odluka, protivrečnih odluka i korupcije. U svakom slučaju, stručnjaci upozoravaju da je najteže menjati svest ljudi. Jer, kao što 90 odsto građana, kad ih zaboli zub, ne pomisli prvo na to gde je najbliži zubar, nego koga poznaju u bolnici, tako isto, većina njih kad se suoči s nekim pravnim problemom ne pomisli najpre na to koji je sud nadležan, nego na to koga poznaje u sudu. Ta svest je rezultat neefikasnosti institucija, pa i sudova i uvrežene prakse traženja zaobilaznih načina za ostvarivanje prava, vrlo često i bez korupcije.

ja pod ozbiljnim znakom pitanja. Između ostalog i zato što lustracija nije sprovedena.

Sa takvom ocenom se ne slaže aktuelni ministar pravde Zoran Stojković, koji tvrdi da je stanje u sudstvu daleko bolje nego što je bilo pre godinu dana. Međutim, sam navodi da su prema statističkim podacima za period od 2000. do 2003. godine krivična dela sa elementima korupcije činila tek 4 - 5 odsto ukupnog broja prijavljenih krivičnih dela, te da se u svega 15 odsto slučajeva stiglo do osuđujućih presuda. Priznajući da je jedan od uzroka i moguća korumpiranost u sudstvu o čemu građani najčešće govore, i ne navodeći podatke za period posle 2003. godine, ministar tvrdi da je trenutno u toku oko devedeset krivičnih postupaka protiv sudija zbog korupcije, s tim što je do sada samo jedan sudija osuđen na godinu i po dana zatvora. Opravdanje nalazi u tome što, kako kaže, nije lako iskoreniti korupciju koja je uhvatila duboke korene u društvu, posebno kroz jaku spregu pojedinih sudija i ljudi iz «biznisa» koji su se preko noći obogatili upravo na kršenju propisa. Nije reč samo o primanju mita, objašnjava on, nego i o nesprovođenju zakona od strane sudija i predsednika sudova.⁶

“Tajkunizacija” koja teče

O uticaju određenih centara moći kako na sudstvo tako i na vladu Srbije, odnosno pojedine ministre, što doprinosi utisku o korumpiranosti u najvišim

⁶Sudija Omer Hadžimerović, pak, prihvata da se pravosuđe može posmatrati kao polje korupcije, ali i kao instrument borbe protiv nje, pri čemu je, kako naglašava, veoma važno da se pravosuđe posmatra kao celovit sistem koji podrazumeva ne samo sistem sudova nego i tužilaštva, advokature i pravobranilaštva, a u funkcionalnom smislu i policiju, centre za socijalni rad i sve one koji svojim radom utiču na tok i ishod sudskog postupka. On takođe upozorava da pošto je u nacionalnoj strategiji za borbu protiv korupcije ona definisana kao «zloupotreba ovlašćenja u javnom ili privatnom sektoru u cilju sticanja lične koristi ili koristi za drugog», ukoliko to ovlašćenje nije zakonom jasno precizirano ili je dato veliko diskreciono pravo, to zapravo može predstavljati idealno polje za korupciju. Kao drugo polje koje pogoduje korupciji Hadžimerović navodi neprecizne propise ali i njihovu čestu promenu, te nedostatak sistema kontrole ili nepostojanje precizno regulisanih instrumenata kontrole koji bi bili brana ne samo korupciji nego i nesavesnom, nepravičnom i nestručnom radu sudija – pri čemu je ono što otežava sistem kontrole, pored ostalog i pitanje nezavisnosti sudova. Jedan od uspešnih kontrolnih mehanizama bi pri tom, po njegovom mišljenju u ovom slučaju mogao da bude i izbor prinudnog sudije, odnosno, nedozvoljavanje da sudije unapred znaju koji će predmet da sude.

I tužilac Aleksandar Milosavljević smatra da tužilaštvo u većoj meri treba da postane deo sudske vlasti, a ne kako je u poslednjoj strategiji reforme pravosuđa u Srbiji, gurnuto u dobroj meri uz izvršnu vlast. On ukazuje da svi organi koji na ma koji način učestvuju u borbi protiv korupcije treba da imaju mnogo veći stepen samostalnosti i da se svakako ne može govoriti da je sud samostalan ukoliko je tužilaštvo deo izvršne vlasti.

organima vlasti, govori se sve češće i sve glasnije. Ali, dok političari na vlasti tvrde da sređivanje stanja u državi izaziva pobunu pojedinih centara moći koji su svoje bogatstvo stekli u vreme kad pravna država nije delovala pa sada “dižu buku kako bi sačuvali bogatstvo”, njihovi oponenti tvrde da tajkuni već vladaju Srbijom. Opšta je ocena da je tajkunizacija realna i teška boljka koja je zahvatila srpsko društvo, ali kad se o tome govori tajkuni se obično vide isključivo u redovima političkih protivnika. Na listi srpskih tajkuna figuriraju inače imena Bogoljuba Karića, Miroslava Miškovića, Filipa Ceptera, Vuka Hamovića, Stanka Subotića, Zorana Drakulića, Miodraga Kostića i Smiljka Kostića iako se lista ekstra-bogatih svakako ne svodi samo na ovu osmoricu. Akcija «Sablja» otkrila je i imena nekih od «tajkuna» iz senke. Mnogi se međutim, i danas ne izlažu javnosti, a na neke od onih sa u najmanju ruku sumnjivom prethodnom biografijom, javnost Srbije i dalje gleda sa dosta respekta.⁷

O tajkunima i njihovom doprinosu korupciji u Srbiji bivši ministar finansija Božidar Đelić kaže da posle oktobra 2000. “detajkunizacija” ne samo da se nije desila u meri u kojoj je trebalo, nego i da je uticaj jednog broja ljudi u ekonomskom smislu čak veći nego što je bio pre nekoliko godina. Oni koji

⁷ Josip Bogić, načelnik Odeljenja za suzbijanje finansijskog kriminala u okviru Uprave za borbu protiv organizovanog kriminala MUP-a Srbije, uz napomenu da u njegovom odeljenju radi samo šestoro ljudi, četvoro manje nego pre dve godine, naveo je u pomenutoj raspravi o pravosuđu i korupciji da je u poslednjih 15-tak godina mnogo novca iz tzv. društvenih firmi izneto u inostranstvo i da se on sada na perfidan način vraća u zemlju, ali da, i kada se otkriju određene sumnjive transakcije, situaciju komplikuje to što nema oštećenog, pošto mnoge od tih firmi više ne postoje. Nema titulara svojine koji bi štitio svoje vlasništvo tako da ni policija ni tužilaštvo, ni sud zapravo ne mogu adekvatno da reaguju. S druge strane, Bogić smatra da je problem i to što ne postoji jasan pojam korupcije i što je najčešće koruptivno delo u Srbiji zloupotreba službenog položaja kod koje ne mogu da se koriste specijalne istražne mere. Uz to, u novom Krivičnom zakoniku za kvalifikovani oblik ovih krivičnih dela je gornji limit kazne sa ranijih 3 do 15 godina, čak smanjen na najviše 12 godina, što nije logično u zemlji koja praktično greca u korupciji, kaže Bogić, i kao dodatni problem navodi činjenicu da je sistem tužilaštva i suda bitno oslabljen odlaskom velikog broja ljudi u advokaturu koja je tako postala višestruko jača pa na procesnim začkoljicama uspeva da obara i one malobrojne predmete koji se uopšte procesuiraju. Bogić navodi i da je Odeljenje predložilo i da se izmeni procesno zakonodavstvo u smislu da tužilaštvo i policija zajedno vode istragu, odnosno da istražni sudija, ne vodi kao sada istragu i o policijskim dokazima koji se s mukom pribave, a onda u istrazi svedu na minimum. Najzad, on smatra da je problem i to što u zakonu o organizovanom kriminalu nije jasno definisano samo podnošenje krivične prijave, pa tako policija tokom prekrivičnog postupka radi sa specijalnim tužiocem, a onda krivičnu prijavu podnosi redovnom sudu, odnosno tužilaštvu da bi zatim sam postupak pokrenuo tužilac koji uopšte nije bio uključen u ceo proces, i koji zapravo ceni da li tu ima elemenata organizovanog kriminala ili ne. Kao usko vezano sa korupcijom Bogić navodi i krivično delo pranja novca, i takođe kao neadekvatna ocenjuje rešenja iz postojećeg zakona o sprečavanju pranja novca kojima je obaveza dokazivanja porekla novca predviđena samo za onoga ko polaže novac u domaću firmu ili banku na području Srbije – što je apsurdno, jer svi «biznismeni» nezakonito stečen novac po pravilu najpre iznose u inostranstvo a onda kroz legalne poslove vraćaju u zemlju, kaže on.

su se obogatili za vreme Miloševića bliski su sadašnjim vlastima i sistemska korupcija koju je vlada Zorana Đinđića pokušala zakonski da uguši ponovo je na delu – i to sa istim akterima. Nije bilo dovoljno političke volje da se njima posle promene vlasti oduzme deo stečene imovine jer je sprega između političara i centara finansijske moći vrlo jaka, pa i danas finansijski moćnici igraju vrlo značajnu ulogu u donošenju političkih odluka, utiču na to koji će zakoni biti doneti, blokiraju donošenje zakona o preuzimanju ili suzbijanju monopola, na primer, odlučuju o tome kako će funkcionisati institucije vlasti. Mnoge njihove kompanije postoje u prostoru onoga što zakon ne zabranjuje ali i ne dozvoljava, tvrdi Đelić i navodi primer «Mobtela» koji po njegovim rečima deset godina konstatno krši zakon i ugovore, ali bez ikakve odgovornosti a država sa 49 odsto vlasništva nikada nije dobila profit iz ove firme.

Drugi eksperti kao jednako ilustrativan primer navode osnivanje «Nacionalne štedionice» koja je sada privatna banka, istina napravljena državnim resursima i sa vlasnicima koji su u vreme Miloševića navodno «probijali sankcije» lično se bogateći u raznim poslovima. Pominje se i primer «Delta banke» koja je prema rečima dr Snežane Grk nastala 1991. godine urušavanjem nekadašnje «International Genex banke». Problem nije to što je «Delta banka» sada prodana stranom kupcu nego što se ne zna da li su pare ušle u Srbiju ili su isplaćene na Kipru, gde Miroslav Mišković, vlasnik «Delta Holdinga» u čijem je sastavu bila i «Delta banka» ima svoje kompanije. Kupovina akcija postojećih banaka do određenog limita koji ne podleže kontroli Centralne banke posebno je, po njenom mišljenju, pogodna za pranje novca, a Srbija je sa svojom labavom zakonskom regulativom i nesprovođenjem zakona, za to vrlo pogodno tlo.

«Dobro je poznato da velike banke ne beže od toga da formiraju lažne korporacije u of šor zemljama koje se onda legalno pojavljuju kao kupci naših banaka ili preduzeća. Kreditno-eksportna banka (KEB) u kojoj je šest novoosnovanih preduzeća bez poslovnih referenci registrovanih u inostranstvu kupilo do 15 procenata akcija i to u situaciji kada je zbog uočenih nepravilnosti u radu KEB već duže od godinu dana bila pod nadzorom Centralne banke vrlo je ilustrativan primer. Odluka Trgovinskog suda u Beogradu koji ma se KEB-u vraća mogućnost raspolaganja sredstavima na račun, uprkos odluci NBS da im oduzme dozvolu za rad, je presedan koji upućuje na 'velike igre velikih igrača u pranju novca'« – kaže dr Snežana Grk.

Zanimljivo je i da Evropska komisija u Studiji izvodljivosti striktno navodi da je «sprovođenje vladavine prava u Srbiji još manjkavo, da je ta zemlja pogodena visokim stepenom korupcije» i da će to biti jedna od najvećih prepreka za njeno priključenje EU. Strani investitori koji rade u Srbiji su početkom godine, nekako paralelno sa izveštajem Svetske banke o uslovima investiranja u Srbiji, kao jednu od glavnih prepreka za povećanje ulaganja u srpsko tržište

šte, navodili visok stepen korupcije sa kojom se susreću.⁸ Ocenjujući poslovnu klimu u Srbiji evropski eksperti i investitori ističu da “u nekim sektorima vlasti i dalje deluje sprega ostataka Miloševićevog režima – organizovani kriminal, ratni zločinci i politički ekstremisti“ a da je “ u Srbiji vladavina zakona i dalje oslabljena nasleđem Miloševićevog režima”.

«Preći nam vladavina bogatih», kaže sociolog Slobodan Antonić nakon prelaska jednog radikalnog poslanika u redove Pokreta snaga Srbije i upozorava da u zemlji u kojoj vladaju bogataši, ne postoji demokratija već plutokratija. Bogati ljudi u tako siromašnoj zemlji kakva je Srbija mogu da kupe sve, ceo sistem. Ako se to dogodi svršeno je s nadom da će u Srbiji jednog dana biti bolje. U tom kontekstu on ocenjuje i da je Bogoljub Karić jedan od najopasnijih faktora za demokratiju u Srbiji. On je bogataš koji uz novac i medije hoće i vlast. Oseća da je ovo društvo slabo, da su njegove institucije više mrtve nego žive i da mu treba samo još malo da postane gospodar svega. Bilo kakvo poređenje sa Berluskonijem nije adekvatno jer je Italija stabilno i snažno društvo, sa jakom srednjom klasom. Siromašnu Srbiju sa slabim institucijama i bogati Berlusconi bi jednostavno slomio.

Država protiv društva

Pravna država sigurno ne odgovara novobogatašima. Ali ni ono što radi država ne odgovara po mišljenju ekonomista društvu u celini. Tako Slaviša Tasić iz Centra za slobodno tržište kaže da se korupcija ne sme posmatrati isključivo kao moralni problem i posledica niskih etičkih standarda državnih činovnika.

«Kada sistem daje takve okvire, racionalno ekonomsko ponašanje svakoga je da iskoristi diskrecionu moć koju mu sistem omogućava i po klasičnoj definiciji koju uvažava i Svetska banka javnu funkciju (zlo)upotrebi za pribavljanje lične koristi. Međutim, obično se govori o toj moralnoj strani redistribucije sredstava poreskih obveznika a manje o nečemu što se može nazvati transakcionim troškovima» – tvrdi Tasić, uz naglasak na to da je izvorište korupcije u vlasničkim odnosima i da se ono praktično generiše iz državne i društvene svojine.

⁸Recimo, ako je za izvršenje sudske presude, vezane za nepoštovanje ugovora u Srbiji potrebno više od tri godine, jasno je zašto investitori nisu preterano zainteresovani za ulaganja. Što se tiče vremena potrebnog za sprovođenje celokupnog sudskog postupka za naplatu spornog duga putem suda, istraživanja pokazuju da je u Srbiji i Crnoj Gori za to potrebno čak 1000 dana. Sama naplata duga po završetku sudskog spora pri tom često traje duže i od samog procesa donošenja sudske odluke. Otuda manje od polovine anketiranih firmi veruje da su sudovi uopšte u stanju da sprovedu sopstvene odluke. A kada je već tako, firme uvek mogu da potraže alternativu za sud i kao moguća rešenja razmotre korupciju ili oslanjanje na privatne uterivače dugova.

Radeći na studiji «Korupcija u Srbiji» beogradskog Centra za liberalno demokratske studije i dr Boris Begović je došao do zaključka da su u Srbiji transakcioni troškovi korupcije izuzetno veliki, što znači da onaj ko plaća za neku uslugu mora da daje novac na više mesta, a pri tom nije siguran da će za plaćeno dobiti uslugu. Pokazalo se da veliki broj privatnih preduzetnika više od 20 odsto radnog vremena provodi ugovarajući «usluge korupcije» i «sprovođeci ugovoreno».

«Uzrok korupcije u Srbiji je u ekstenzivnoj državnoj intervenciji, odnosno u izuzetno visokom stepenu regulacije privrednih tokova. Čim postoji visoka državna intervencija, čim postoje velika diskreciona ovlašćenja državnih službenika, čim jedan državni službenik može da se pita i na osnovu njegovog odgovora bilans uspeha nekog preduzeća pretrpi teške promene – to je prostor za korupciju. Protiv korupcije ne može da se vodi delotvorna akcija ako na čelu te akcije nije vlast i ako vlast nije rešena da uradi sve što treba. I to, ne samo zato što je borba protiv korupcije obaveza koju nameću međunarodna pravila igre, nego i zato što je sama svesna da je to značajan društveni problem, da su sa većim nivoom korupcije veći i rizici i troškovi poslovanja i da u takvim uslovima ozbiljan strani kapital koji je uslov našeg razvoja neće doći u zemlju. Umesto njega, dolaziće uglavnom špekulativni kapital koji nije generator privrednog rasta ni blagostanja jednog društva» – tvrdi Begović.

Nažalost, i posle ovakvih konstatacija mnogi će danas u Srbiji lako zapaziti da je umesto poboljšanja u radu institucija i jačanja vladavine zakona došlo do narušavanja odnosa između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Vlada nastoji da nad svim tokovima ima kontrolu. Pravosuđe je tu prvo na udaru⁹ jer ministar pravde recimo ima mogućnost da suspenduje javnog tužioca na godinu dana. Postavlja se pitanje koji će tužilac pod tim uslovima krenuti u temeljito istraživanje neke afere u koju je uključen bilo ko iz Vlade. Vlada tako lako zataškava skandale u koje su umešani njeni članovi i obrušava se na sve koji ukažu na nekog od ministara, a sve dobija druge dimenzije kada dođe do promene vlasti.

⁹Eksperti Svetske banke su analizirajući zbivanja u tranzicionim procesima u zemljama centralne i istočne Evrope, došli do rezultata koji pokazuju da bi ekonomske reforme mogle da se odvijaju bar za trećinu brže, ako bi ih pratilo, ili im prethodilo adekvatno reformisano pravosuđe. Štaviše, posle prvih značajnijih promena u pravosuđu koje je objektivno moralo da se menja iz korena, po pravilu je na sredini procesa dolazilo do zastoja, koji je dovodio do toga da se nakon deset godina trajanja tranzicije konstatuje da je stanje u sudovima gore nego što je bilo. Pokazalo se i da je u zemljama u kojima su zahtevi privrednika prema sudovima relativno slabiji zato što je reforma tržišta plitka, prioritet nepristrasnost sudova u rešavanju sporova, odnosno, da se sa razvojem privatnog sektora povećava i tražnja za sudskim uslugama, a time i pritisak na sudove da izgrade veću odgovornost i nezavisnost i paralelno jačaju svoje kapacitete. Tako je u zemljama koje su najdalje otišle u ekonomskim reformama naglasak upravo na reformi prevođu, a u okviru nje na jačanju kapaciteta sudova.

Godinu i po dana nakon usvajanja Zakona o finansiranju političkih strana-ka i dalje nije jasno kako se partije finansiraju i ne može se dokazati ko je na čijem tajnom ili javnom platnom spisku. Iako je Zakon o javnim nabavka-ma donet još sredinom 2002.godine do danas nije formirana nezavisna revi-zorska institucija koja bi trebalo da kontroliše ugovore o javnim nabavkama. Uz sve to, aktuelna Vlada je donela i uredbu po kojoj se sve nabavke za MUP izuzimaju iz javnih nabavki čime se ceo sistem urušava. Pošto je na jedvite jade usvojen Zakon o sprečavanju sukoba interesa kojim se javni funkcioneri obavezuju na prijavljivanje sopstvene i imovine svojih najbližih, ispostavilo se da se dobar deo njih o te zakonske odredbe oglašuje bez ikakvih posledica. Osim toga taj i Zakon o dostupnosti javnih informacija su u koliziji jer je in-formacija o imovinskom stanju funkcionera dostupna javnosti samo ukoliko se protiv njega vodi sudski postupak. Zakon o sprečavanju pranja novca donet je sredinom 2002. godine ali se pokazao kao nedorečen. Podneto je više deseti-na krivičnih prijava ali nije okončan ni jedan postupak. Najveća zamerka je da se zakon bavi isključivo tokovima gotovog novca i to samo iznosa od preko 15 hiljada evra, a da nema nikakve nadležnosti u transakcijama vezanim reci-mo za privatizaciju firmi gde se često plasira kapital sumnjivog porekla i to bez kršenja zakona.

Zemja pesimista

Po oceni Cesida sistem javnih nabavki je u poslednje dve i po godine znatno poboljšan i uticao je na smanjenje korupcije. Stanje u javnim nabavka-ma je za 50 procenata bolje nego 2002. kada je dobilo prosečnu ocenu po-nuđača i naručilaca 2,3. Sada je polovina naručilaca i trećina ponuđača stanje ocenila najboljim ocenama, četvorkom i peticom, trećina naručilaca i nešto manje od trećine ponuđača trojkom, a samo 15 procenata svih učesnika je da-lo lošu ocenu. Istraživanje rađeno za OEBS pokazuje da su ocene stanja u od-nosu na devedesete povećane za 150 do 200 indeksnih poena. Pri tom, naj-bolje su ocenjeni transparentnost postupka i konkurentnost, a najslabije jed-nostavnost procedure i zaštita domaćih proizvođača pri čemu se najčešće na-to žale upravo domaće firme kojima ne odgovara strana konkurencija iako po zakonu imaju prednost od 20 procenata. Pa ipak, procena je da korupcija pra-ti između desetine i trećine javnih nabavki, s tim što je najčešće prisutna u pripremi postupka, dakle u oblasti koja nije pokrivena zakonom, a manje (tek trećina) u samom postupku. Predrag Jovanović, direktor Uprave za javne na-bavke kaže da je podmićivanje pri dodeljivanju ugovora i dalje najvidljiviji ob-lik korupcije, posebno kada su u pitanju veliki poslovi.

«Korupciju inače nalazimo u svim fazama građevinskih projekata, od planiranja, preko projektovanja, do izvođenja i održavanja. Za većinu projekata je recimo potrebno odobrenje za izvođenje javnih građevinskih radova a dobijanje zavisi od podrške funkcionera na državnom i lokalnom nivou. Zainteresovani izvođači dolaze u priliku da «kupe» podršku za svoj projekat tako što usmeravaju novac ka političarima ili njihovim strankama kao donacije. Isplata veoma često ide preko posrednika a ne direktno. Konsultantsko inženjerstvo je danas postalo veliki biznis u Srbiji. Država se ne meša u to s kim će naručilac posla sklopiti ugovor. Svesni smo da pošto naručioc drže kasu s parama, oni mogu praviti i dil sa ponuđačima i razne kalkulacije. Srbija nema izgrađen institucionalni sistem koji bi u potpunosti regulisao ovu oblast svodeći korupciju na najmanju moguću meru. Nema revizijsku instituciju koja bi kontrolisala nabavke, način obezbeđenja sredstava, poslovanje svih budžetskih korisnika, ministarstava, uprava, javnih preduzeća. Problem je i što pripremu za postupak javnih nabavki niko ne proverava» – tvrdi Jovanović.

Srbija očito nije završila sve što je trebalo na zakonodavnom i institucionalnom planu da bi počela ozbiljnu borbu protiv korupcije. Na planu implementacije zakona je na samom početku. A eksperti kažu da uspešnost borbe protiv korupcije tu tek počinje. Donošenje Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije koja bi trebalo da počiva na tri ključna elementa – efikasnoj primeni antikorupcijskih zakona, zatim prevenciji koja podrazumeva otklanjanje mogućnosti za korupciju i podizanju svesti i obrazovanju javnosti radi podrške za sprovođenje antikorupcijske strategije neće dati rezultate ukoliko ne bude zaista formirano i nezavisno antikorupcijsko telo ali sa svim ingerencijama koje slična tela imaju u svetu. Dakle, da ima izvršna ovlašćenja policijskog tipa kako bi moglo operativno da preseca lance korupcije, privodi lica, oduzima predmete i pokreće krivične prijave, da saraduje sa telima koja se bave primenom Zakona o sprečavanju sukoba interesa i drugih relevantnih zakona iz antikorupcijskog seta. Borba protiv korupcije se ne sprovodi donošenjem zakona, nego učvršćivanjem i ekspertskom podrškom policijskim strukturama, naročito posebnom odeljenju Uprave za borbu protiv organizovanog kriminala, kažu stručnjaci. Branislav Bjelica, zamenik republičkog ministra pravde smatra da bi za dve godine i u Srbiji moglo da bude primenjeno vrlo efikasno oružje u borbi protiv sumnjivo stečenog bogatstva – konfiskacija imovine. Sada je veoma teško i dugotrajno dokazivanje porekla imovine okrivljenog u krivičnom postupku i povezanih lica. Prebacivanje dokazivanja porekla imovine na okrivljenog značilo bi presecanje tokova nelegalnog novca, njegovog pranja i ubacivanja u legalne tokove. Uvođenje svedoka saradnika i u ovu sferu takođe bi moglo da doprinese uspešnijoj borbi protiv korupcije. A ako se građani uvere da borba protiv krupne korupcije daje rezultate, ocena je analitičara, mo

gao bi postepeno da se menja i njihov odnos prema «sitnoj» korupciji. Tek ukoliko do toga zaista dođe, i Srbija, koja se sada nalazi na četvrtom mestu liste najpesimističnijih zemalja sveta sa građanima koji su dosta ravnodušni prema korupciji, mogla bi da promeni sopstveni imidž.